

к88

3623р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

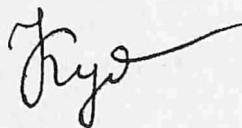
КУДІНА ТАМАРА МИКОЛАЇВНА

УДК 811.161.2. (075.8)

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ ПІДГОТОВЧИХ ВІДДІЛЕНЬ

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

9273

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, м. Київ.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор академік НАПН України
Мацько Любов Іванівна,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри стилістики української мови

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Климова Катерина Яківна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри філології і лінгводидактики

кандидат філологічних наук, доцент
Шевченко Мирослава Вікторівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри української та російської мов як іноземних

Захист відбудеться 15 травня 2013 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07. в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: м. Київ, вул. Пирогова 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: м. Київ, вул. Пирогова 9

Автореферат розіслано 10 квітня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інтеграція України в світовий освітній простір привела до зростання інтересу іноземців щодо можливості здобути освіту з певного фаху в українських ВНЗ. Згідно з чинним в Україні законодавством студентом ВНЗ може стати той іноземець, який вивчив українську мову на підготовчому відділенні та одержав сертифікат державного зразка. Тому за останні роки набули актуальності питання методики навчання української мови як іноземної.

В Україні існують національні традиції у викладанні іноземних мов, накопичено цінний досвід навчання української мови в школі та ВНЗ. Розвитку методики навчання української мови як іноземної сприяли фундаментальні дослідження як лінгводидактів (О. Зелінської, М. Розумейка, Л. Селіверстової, Д. Мазурик, З. Мацюк, Л. Антонів, М. Скаб, Б. Сокола, Н. Станкевич), так і психологів, зокрема, проблеми поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, комунікативно-діяльного підходу до навчання мов у працях С. Рубінштейна, О. Леонтьєва.

Психолого-педагогічні аспекти методики навчання російської мови як іноземної можна міститися у дослідженнях О. Леонтьєвої, Т. Капітонової, А. Щукіна, Г. Рожкової, В. Костомарова, О. Митрофанової, З. Івлевої, С. Верещагіна, О. Миролобова, Ю. Сосенко, Т. Протасової та інших.

Окремі питання методики викладання української мови як іноземної у вищій школі висвітлені в докторських дисертаціях Г. Онкович, Л. Паламар, А. Бронської. Проблеми використання інноваційних технологій на заняттях з української мови як іноземної досліджують Л. Мацько, М. Опанасюк, В. Корженко, І. Довгий, Б. Сокіл, І. Кочан, А. Недашківська. Проте у науковій літературі з психології, психолінгвістики, педагогіки висловлюється стурбованість сучасних теоретиків і практиків тим, що навчання іноземним мовам, незалежно від того, яким методом і на основі якої методичної теорії воно здійснюється, не досягає бажаного результату. Так, російський психолог І. Зимня звертає увагу на те, що результативність викладання будь-якої іноземної мови у мовному середовищі чи за відсутності такого залежить від багатьох соціальних, педагогічних, методичних, психологічних, лінгвістичних факторів навчання. Учений називає проблеми, які, на її думку, виникають у процесі вивчення нерідної мови. Перша проблема – подолання самою людиною труднощів розуміння і вираження думки іноземною (тією, що вивчається) мовою. Причиною цих труднощів є інтерферентний вплив рідної мови: при переході на іншу мову людина застосовує звичні їй синтаксичні структури та способи категоризації; на її мовленні позначаються рухи мовленнєвого апарату, характерні для рідної мови. Друга проблема – відсутність у слухачів, які вивчають іноземну мову, реальних умов, які значно збільшували б час активного спілкування новою для них мовою. Адже в позааудиторний час – на перерві між заняттями, у гуртожитку – слухачі переважно спілкуються рідною мовою. У результаті виникає ситуація так званого «частого переключення» – переключення з одного мовного коду на інший.

Специфіка вивчення іноземної мови вимагає від студента значних затрат часу на виконання великої кількості різноманітних вправ під керівництвом викладача, які цілеспрямовано формують мовні та мовленнєві вміння. Однак у рамках навчальних годин, відведених чинною програмою, організувати ефективно таку роботу традиційними способами важко. Сучасна дидактика (І. Зимня, В. Андреев, С. Максименко, С. Пелипчук) пропонує такий вихід: треба змінити сам підхід до навчання, точніше, до людини – суб'єкта навчального процесу. У якості такого підходу виступає особистісно-діяльнісний метод, який на сучасному етапі ефективно реалізовується інтерактивними електронними засобами навчання.

Розвиток інтернет-адаптованих інформаційно-комунікаційних технологій є важливим чинником, що постійно розширює вплив на всі сфери людського життя. Застосування їх у всесвітній мережі Інтернет уже перестало бути інновацією в освіті і перейшло до набору стандартних засобів навчання іноземним мовам. Теоретико-методологічні питання впровадження комп'ютерів у навчання іноземним мовам стали предметом дослідження нової галузі науки – комп'ютерної лінгводидактики. Комп'ютеризація навчання мовам активно здійснюється у розвинених країнах світу і в Росії, чого, на жаль, не можна сказати про навчання державної мови України. Навчальних курсів з вивчення української мови, тим більше для іноземців, в Інтернеті викладено дуже мало. Але й ті, які там знаходяться, не витримують критики з погляду вимог лінгводидактики. Частіше вони безадресні, і організувати тривалий повноцінний навчальний процес із передбачуваними результатами, які б відповідали рівням володіння мовою за загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, неможливо.

Необхідність розв'язання означених проблем, об'єктивна потреба і соціальне значення розробки навчального українськомовного середовища з широкими можливостями доступу, які забезпечуються інтернет-технологіями, зумовлюють актуальність теми дослідження *«Формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри стилістики української мови Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка (протокол № 6 від 12 жовтня 2010 року) та кафедри інноваційних технологій викладання загальноосвітніх дисциплін Інституту інформатики НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 3 від 16 лютого 2010 року). Тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 28 лютого 2011 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №9 від 29.11.2011 року).

Об'єктом дослідження є процес формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень вищого навчального закладу.

Предметом дослідження є методична система навчання української мови іноземних слухачів підготовчих відділень вищого навчального закладу.

Мета дослідження: розробити та апробувати методичну систему формування лексичної компетентності іноземців на основі мережевого мультимедійного навчально-методичного комплексу (ММНМК) з української мови як іноземної.

Гіпотеза дослідження: формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень буде успішним, якщо використовуватиметься розроблена методична система на основі мережевого мультимедійного навчально-методичного комплексу з української мови.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати теоретико-методологічні засади формування лексичної компетентності іноземців у процесі вивчення української мови на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної і науково-методичної літератури.

2. Визначити методичні підходи, які дозволяють ефективно впливати на формування лексичної компетентності у навчальному процесі як під час аудиторних, так і позааудиторних занять.

3. Розробити і апробувати методичну систему формування лексичної компетентності слухачів-іноземців з використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

4. Експериментально підтвердити педагогічну доцільність та ефективність використання розробленого мережевого навчально-методичного комплексу в процесі навчання української мови як іноземної.

Методологічною основою дослідження є положення про теорію наукового пізнання, яка використовувалася для узагальнення теоретико-методологічних засад формування лексичної компетентності іноземних слухачів навчально-підготовчих відділень; основні положення про особистісно-орієнтоване навчання; структурно-функціональний метод, що застосовується у методичній системі формування лексичних і граматичних навичок українського мовлення у студентів-іноземців.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення документів і наукових праць з актуальних проблем освіти, методики навчання іноземним мовам, в тому числі української як іноземної; критичний аналіз вітчизняної та зарубіжної педагогічної, психологічної, лінгвометодичної літератури за темою дисертаційного дослідження; теоретичне осмислення досягнень комп'ютерної лінгводидактики; *емпіричні:* навчальний експеримент, тестування, анкетування, опитування іноземних слухачів підготовчих відділень; *статистичні:* якісний і кількісний аналіз отриманих результатів дослідження.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось поетапно.

На першому етапі (2008-2009 роки) проводився аналіз науково-навчальної та науково-методичної літератури за напрямку дослідження, а також теоретичний аналіз проблеми формування лексичної компетентності української мови як іноземної з використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання; написаний навчальний посібник: Кудіна Т.М. Українська мова як іноземна (початковий курс) / Т. М. Кудіна - К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009. – 334 с.

На другому етапі (2009-2011 роки) був розроблений і апробований контент мережевого мультимедійного навчально-методичного комплексу (ММНМК) «Українська мова для іноземців»: банк презентацій для інтерактивної дошки, аудіовізуальний навчальний курс в оболонці Moodle, інтерактивні відео-діалоги, методичні рекомендації до використання ММНМК.

Третій етап (2010-2012 роки) був присвячений аналізу результатів експериментального навчання, встановленню шляхів ефективного використання розробленої методичної системи на практичних заняттях з української мови в іноземних слухачів підготовчого відділення, внесенню коректив у зміст і форму розроблених навчально-методичних матеріалів.

Наукова новизна. Науковою новизною дисертації є розв'язання наукових і навчальних завдань з формування лексичної компетентності іноземних слухачів підготовчого відділення за допомогою системи засобів навчання, яка поєднувала традиційні аудиторні методи і прийоми навчання з комп'ютерно-орієнтованими, адаптованими до Інтернету. Так:

- *вперше* створено мережевий мультимедійний навчально-методичний комплекс (ММНМК) для вивчення української мови іноземними слухачами з початкового рівня «Українська мова для іноземців» на програмному забезпеченні, адаптованому до Інтернету;

- *запропонована* авторська модель організації самостійної роботи іноземного слухача в україномовному навчальному інтернет-середовищі, яка враховує особистісну орієнтацію, компетентнісний підхід, комунікативно-діяльнісне спрямування, містить активні електронні форми взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу;

- *дістала подальшого розвитку* технологія аудиторного заняття та самонавчання, головна роль у якій відводиться електронним засобам комунікації та інтерактивності.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- сформульовані теоретичні засади формування лексичної компетентності української мови іноземних слухачів підготовчих відділень засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

- для підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності слухачів обґрунтована необхідність застосування мережевих мультимедійних навчально-методичних комплексів на програмному забезпеченні, адаптованому до Інтернету;

- визначені концептуальні засади розподілу і подовження часу перебування іноземних слухачів в україномовному навчальному середовищі;

- розроблені дидактичні підходи до організації аудиторного навчання мови з використанням мережевих технологій та інтерактивних засобів навчання.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації:

- мережевого мультимедійного навчально-методичного комплексу для формування лексичної компетентності української мови у слухачів-іноземців і створення на його основі навчального україномовного інтернет-середовища з широкими можливостями доступу;

- сценарію керування процесом навчання української мови як іноземної, побудованого на мережевих технологіях;

- системи навчальних і програмних засобів, які забезпечують комунікаційну та інтерактивну функцію методичної системи навчання.

Практичну цінність також мають результати застосування наявних програмних продуктів, в тому числі і вільно розповсюджених в Інтернеті, для створення цифрових освітніх ресурсів підтримки навчального процесу в аудиторії.

Основні результати дослідження впроваджувалися протягом кількох років у навчальному процесі на навчально-підготовчому відділенні для іноземних громадян Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка №9 від 20.11.2012), навчально-підготовчому факультеті для іноземних громадян Івано-Франківського національного медичного університету (м.Івано-Франківськ) (довідка №03i/223 від 23.01.2013), підготовчому факультеті Центру навчання іноземних громадян Харківського національного університету радіоелектроніки (м. Харків) (довідка №01«Д»/27-2908 від 24.12.2012), підготовчому відділенні Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне) (довідка №001-2392 від 21.12.2012).

Особистий внесок здобувача полягає в:

- написанні посібника «Українська мова як іноземна (початковий курс);
- розробці банку презентацій для інтерактивної дошки;
- проведенні аналізу цифрових освітніх відкритих Інтернет-ресурсів з погляду їх дидактичного призначення для навчання української мови як іноземної;
- визначенні концепції побудови мережевого навчально-методичного комплексу;

- підготовці дидактичного наповнення мультимедійних складових мережевого навчально-методичного комплексу «Українська мова для іноземців»: аудіовізуального навчального курсу в оболонці Moodle, інтерактивних діалогів у Producer MS, методичних рекомендацій до використання МНММК - та апробації їх у навчальному процесі;

- розробці методичної системи мережевого навчання української мови у комп'ютерному класі;

- формуванні бази та проведенні педагогічного експерименту з метою перевірки ефективності розробленої методичної системи на заняттях навчально-підготовчих відділень для іноземних громадян.

Достовірність і надійність результатів забезпечується теоретичним обґрунтуванням методологічних позицій, адекватних об'єкту, предмету і завданням дослідження, якісним і кількісним аналізом експериментальних даних, експериментальним підтвердженням гіпотези дослідження, а також багаторічною роботою автора дисертаційного дослідження викладачем української мови як іноземної на навчально-підготовчому відділенні Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались і обговорювались на тематичних семінарах та звітно-наукових конференціях викладачів кафедри стилістики української мови Інституту

української філології та кафедри інноваційних технологій викладання загальноосвітніх дисциплін Інституту інформатики НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Київ, 2008-2012 р.р.); на звітно-науковій конференції викладачів університету «Єдність навчання і наукових досліджень - головний принцип університету» (м. Київ, 2009-2012 р.р.); XX Міжнародній конференції-виставці «Информационные технологии в образовании» (м. Москва, Росія, 2010 р.); IV Науково-практичній конференції «Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі» (м. Львів, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія інноваційного розвитку регіонів» (м. Гродно, Республіка Білорусь, 2010); X Міжнародній науково-практичній конференції «Язык, культура, менталитет: проблемы изучения в иностранной аудитории» (м. Санкт-Петербург, Росія, 2011р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Переяслав-Хмельницький, 2011р.); «VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Роль і місце образовательной среды в непрерывном развитии и саморазвитии личности обучающихся» (м. Гродно, Білорусь, 2011 р.); Міжнародній науковій конференції „Теорія і практика викладання української мови як іноземної” (м. Львів, 2011); 4-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-методичні засади управління якістю освіти в університетах» (м. Київ, 2011 р.); на Міжнародній освітній виставці «Perspektywy - 2009» (м. Варшава, 2009 р.), Методологічному семінарі «Інформаційно-комунікаційні технології навчання: стратегія розвитку і досвід упровадження» в Інституті педагогіки при НАПН України; Республіканському науковому семінарі НАПН України «Інформаційно-комунікаційні технології навчання: стратегія розвитку і досвід упровадження» (м. Київ, 2011), Міжнародних виставках «Інноватика в освіті» (м. Київ, 2011), «Сучасні заклади освіти - 2012» (м. Київ, 2012). VI Всеукраїнській науково-практичній конференції (м. Луганськ, 2012 р.)

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено в 14 наукових та науково-методичних працях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки, з яких 203 сторінки основного тексту. Додатки в кількості 4 займають 38 сторінок. У тексті міститься 13 таблиць і 62 рисунки. Список використаних джерел налічує 232 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу, визначено завдання і теоретико-методологічні засади дослідження, названо методи дослідження, описано етапи дослідження і розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, представлено відомості щодо апробації та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень**» проаналізовано ключові поняття наукового дослідження «компетенція» і «компетентність» у площині лінгводидактики. Аналіз джерельної бази свідчить, що в дослідженнях кінця XX століття спостерігається неоднозначність тлумачення понять

«компетенція» і «компетентність». Сьогодні у педагогіці під поняттям «компетенція» розуміють реальні вимоги до засвоєння індивідом сукупності знань, способів діяльності, якостей особистості, тобто операційно-технологічні компоненти в структурі компетентності. А «компетентність» тлумачиться як інтегрований результат набуття компетенцій, здатність особистості практично діяти, застосовуючи набуті компетенції.

Вивчення наукових джерел та методичної літератури дає підстави стверджувати, що лексична компетентність як один із компонентів комунікативної компетентності формується за рахунок повторення нових лексичних одиниць у репродуктивному і продуктивному мовленні в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Розглянуто психолінгвістичні проблеми формування мовленнєвих компетенцій. У межах психології мовлення їх розглядають як сукупність наявних у суб'єктивному досвіді мовних (Е. Божович) та мовленнєвих знань (Ю. Паскевська). Педагогічна психологія і лінгводидактика визначають *мовну та мовленнєву компетенцію* основою і критерієм успішності процесу засвоєння мови (Л. Мацько, А. Богуш, Л. Федоренко, Т. Піроженко). Значну увагу приділили дослідженню *мовленнєвих компетенцій* у професійній діяльності автори Н. Завіниченко, Л. Любчак, С. Макаренко, О. Нещерет, Ю. Паскевська, І. Тялєва, Н. Шевченко, Н. Шацька

Теоретико-методологічною основою формування мовленнєвої компетентності є психологія розуміння (М. Жинкін, Г. Костюк, А. Смірнов), психологічні принципи та положення про системний підхід до розуміння особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, К. Платонов, Б. Ломов) і мовленнєву природу свідомості людини (Б. Беляєв, М. Жинкін, І. Зимія). Так як формування *мовленнєвих компетенцій* людини зумовлюється роботою її нервової системи, опис процесів сприймання і відтворення іноземної мови необхідно проводити з погляду психофізіологічних досліджень. З цього погляду основною проблемою в оволодінні нерідною мовою іноземними слухачами підготовчих відділень є те, що це дорослі люди, у яких дозрівання головного мозку як основного мовного центру вже здебільшого завершено разом із формуванням мовленнєвих компетенцій рідної мови. Отже, навчання чужій мові таких слухачів можна здійснити за аналогією навчання малюка рідній мові (Б. Ананьєв, Б. Теплов, В. Мерлін, М. Лейтес, В. Небиліцин, С. Голубєва, К. Гуревич, Т. Ушакова, А. Крупнов, А. Мелік-Пашасв, В. Русалов).

Під час сприймання мовлення задіяні всі аналізатори, цей процес можна вважати полімодальним. Для формування зовнішнього (моторного) мовлення необхідне безпосереднє спілкування, адже навчання моторного мовлення супроводжується цілим комплексом чуттєво-сенсорних рухомих відчуттів. Таким чином, у навчанні української мови з початкового рівня на першому етапі повинно переважати очне навчання. У подальшому розвиток мовлення йде шляхом нарощування змістових нейронних зв'язків завдяки інтенсифікації навчального процесу, розширенню аудиторії співрозмовників і мережі комунікацій.

Розгляд психофізіологічного процесу мовлення вказує на те, що з метою інтенсифікації навчального процесу необхідно, щоб звукові образи чужої мови, якою оволодівають іноземні слухачі, пов'язувалися з цілим комплексом відчуттів та

емоційних переживань. Важливу роль у стимуляції таких процесів відіграють мультимедійні засоби навчання.

Автори багатьох теоретичних робіт з лінгвістики, психолінгвістики, психології, лінгводидактики і методики викладання іноземних мов (І. Зимня, Т. Капітонова, Н. Гез, Л. Московкін, А. Шамов, С. Пассов) вважають, що лексичний компонент є стрижневим у навчанні мовам, а формування лексичної компетентності – одна з найважливіших умов засвоєння іноземної мови. Науковці говорять про системотворчу роль іншомовного слова, яка виявляється, по-перше, у забезпеченні мінімального контакту між співрозмовниками. По-друге, будь-яке іншомовне слово є «зародком» майбутнього висловлення, може формувати тему майбутнього висловлення. По-третє, слово може виступати в ролі регулятора асоціативно-вербальних мереж, які активізують свідомість учасників розмови. Воно викликає із семантичної пам'яті інші слова і граматичні структури, необхідні для здійснення мовленнєвого задуму, для вирішення комунікативного завдання. По-четверте, слово бере активну участь у процесах мислення. Результати процесів мислення фіксуються в свідомості людини за допомогою того ж таки слова, але у вигляді суджень, понять, категорій і концептів. Крім того, слово є важливим і дієвим засобом соціалізації. Завдяки слову відбувається а) формування інформаційної бази людини; б) засвоєння досвіду попередніх поколінь; в) становлення людини (індивіда) як члена певного соціуму. Отже, формування лексичної компетентності – одна з найважливіших умов оволодіння іноземними слухачами українською мовою.

Розглянуто психолого-педагогічні механізми застосування різних видів мовленнєвої діяльності у формуванні лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів.

Визначено, що в процесі навчання аудіюванню формуються такі лексичні уміння і навички: виділення у мовленнєвому потоці слова; ідентифікація слухового образу слова; співставлення звукової форми слова з його значенням; встановлення контекстуальних зв'язків і на цій підставі уточнення значення слова; граматична категоризація слова. Важливими факторами формування лексичної компетентності є загальні інтелектуальні передумови, знання та вміння в мові, мотивація, а також тривале тренування у спілкуванні в реальному або близькому до реального середовищі.

Умовою реалізації *говоріння* є наявність мовленнєвих автоматизмів, або мовленнєвих навичок: граматичних, лексичних, вимовних (артикуляційних та інтонаційних) (Л. Виготський, А. Лурія, М. Жинкін, О. Леонтьєв, Т. Рябова, С. Сільвестрова). У процесі навчання мовам важливими є ситуації дійсності, що спонукають до говоріння. Такі ситуації називають комунікативними. Умовно-комунікативні і комунікативні вправи складають обов'язковий компонент контенту навчального курсу для іноземних слухачів.

Комунікативне читання – одна з головних цілей навчання будь-якої іноземної мови з орієнтацією на практичне застосування. В основу комунікативного читання покладене конкретне комунікативне завдання і настанова на ступінь повноти та точності отримання інформації. Це читання з вибіркоким вилученням інформації, читання з розумінням основного змісту, читання з повним розумінням тексту.

Вироблення вмій орфографічно оформляти текст (письмо) пов'язане із знанням правил і залежить від усвідомленості і правильності спілкування (П. Жеден, В. Респкін, І. Бім, С. Шатілов, Г. Рогова, Н. Гез, В. Рахманінова, С. Ніколасва). Відзначено, що хоча в процесі комунікації письму надається менше уваги, ніж говорінню, аудіюванню та читанню, але у навчальному процесі воно використовується як ефективний засіб розуміння, закріплення, заучування та використання лексичних і граматичних явищ.

Таким чином, вивчення психофізіологічної бази мовленнєвої діяльності показало, що у процесі засвоєння всіх її чотирьох видів: аудіювання, говоріння, читання і письма - формуються стійкі лексичні навички. Щоб запам'ятовування лексичного матеріалу було більш успішним, необхідно активізувати всі модальні відчуття і сприймання. Слід враховувати і такий фактор: одні навички формуються в процесі навчання, інші – на основі наслідування. Наприклад, самостійне, не організоване навчальним процесом оволодіння мовою можливе у мовному середовищі. Перебування іноземних слухачів в україномовному середовищі тривалий час забезпечити класно-урочною системою неможливо. Тому в якості одного із шляхів формування лексичної компетентності в даній роботі було обрано застосування мережових мультимедійних засобів навчання. Також доведено, що інтенсифікація навчального процесу, якщо він побудований на особистісному підході, є своєрідним психотерапевтичним засобом досягнення швидкого розвитку мовленнєвих компетенцій.

У другому розділі «**Мультимедійний навчально-методичний комплекс для навчання української мови як іноземної**» зроблено психолого-педагогічне обґрунтування необхідності розробки мультимедійного навчального методичного комплексу для навчання української мови іноземних слухачів підготовчих відділень та описаний сам комплекс.

Багаторічний досвід викладання української мови на навчально-підготовчому відділенні дає підстави стверджувати, що під час аудиторних занять, де застосовуються лише традиційні технології, сформувати достатні мовні та мовленнєві навички в іноземних слухачів – носіїв ізолюючих і аглютинативних мов важко, не говорячи вже про формування фахового лексикону, який необхідний для оволодіння професією в українському ВНЗ. Постає гостре питання про необхідність створення навчального *середовища* для вивчення української мови в позааудиторний час. У зв'язку з розвитком інтернет-технологій і масовим захопленням молоді соціальними мережами, електронними бібліотеками, чатами, форумами, зрозуміло, що таким середовищем має бути мережа Інтернет, доступ до якої сьогодні вже не є проблемою.

Аналіз змістового наповнення наявних україномовних Веб-ресурсів свідчить про те, що вони, в основному, носять несистемний характер, тобто на них не можна побудувати цілісний класно-урочний навчальний процес. Це спонукало нас до розробки такого інтернет-адаптованого навчально-методичного забезпечення, яке б відповідало сучасній дидактиці української мови як іноземної з початкового рівня і дозволяло б слухачеві збільшити час спілкування українською мовою в рамках

навчального курсу і цілісного навчального процесу, причому автором і модератором якого є один викладач української мови.

Створений мережевий мультимедійний навчально-методичний комплекс «Українська мова для іноземців» включає:

1. Навчальний посібник «Українська мова як іноземна (початковий курс)».
2. Банк презентацій для інтерактивної дошки SMART.
3. Аудіовізуальний навчальний курс в оболонці Moodle.
4. Інтерактивні діалоги в Producer MS.
5. Методичні рекомендації до використання ММНМК.

Посібник складений за Програмою з української мови для іноземних слухачів підготовчих відділень України.

Першою частиною посібника є «Розмовно-фонетичний курс», який включає 8 уроків, розрахованих на 70 – 80 аудиторних годин. Вони забезпечують засвоєння 300 – 350 активних комунікативних одиниць та 70 лексико-граматичних моделей. Основна увага в першій частині зосереджена на формуванні у слухачів артикуляційно-слухових образів голосних та приголосних української мови, основних змін їх у мовному потоці, основних типів словесного наголосу та інтонаційних моделей.

Друга частина посібника «Розмовно-граматичний курс» розрахована на 280 – 320 аудиторних годин і включає 12 тематичних розділів, кожний із яких містить лексику з теми, теоретичний матеріал про мовні явища, лексико-граматичні й умовно-комунікативні вправи, таблиці і схеми. До складу кожного уроку входять мікротексти (діалоги), які моделюють мовну поведінку носіїв української мови в різних ситуаціях повсякденного спілкування. У посібнику врахований краснорічний аспект навчання. Вибір мовного матеріалу, форма викладу, побудова підручника підпорядковані єдиній і основній комунікативній меті - формуванню у слухачів необхідних умінь і навичок в усному і писемному мовленні, в читанні та аудіюванні.

Навчальним засобом для активізації уваги і розгортання активних форм комунікації під час аудиторних занять є банк інтерактивних презентацій лексико-граматичного матеріалу (сенсорна дошка SMART). Дидактичний матеріал дібраний з урахуванням основних етапів іншомовного навчання: 1) повідомлення мовних знань; 2) розвитку мовленнєвих дій. Відповідно банк складається із двох збірок. Перша збірка містить матеріали для: а) семантизації лексичних одиниць; б) організації запам'ятовування лексичних одиниць. Друга містить матеріали, що служать: а) смисловою опорою для побудови висловлень; б) стимулом для мовленнєвих дій.

Показано, що демонстрація плакатів на програмному забезпеченні інтерактивної дошки SMART дає можливість підвищити якість наочності та забезпечити високу інтерактивність на заняттях з української мови.

Однією з основних складових комплексу є аудіовізуальний навчальний курс на базі програмного продукту Moodle. Зміст навчального матеріалу, що входить до курсу, визначався лексичним матеріалом, обов'язковим для вивчення у другому семестрі. Структурно електронний курс складається з двох блоків: інформаційного і контрольного (тренувального). До інформаційного блоку входять: словники,

таблиці, аудіо, відео, презентації. Контрольний блок - це конструктор тестів, тестувальний модуль із системою вправ, що ґрунтується на прийомах семантичної стратегії.

Наведено лінгводидактичне обґрунтування доцільності кожного з елементів курсу. Побудований курс за формою уроків (рис. 1).

Рис. 1. Головна сторінка аудіовізуального курсу «Українська мова для іноземців» в оболонці Moodle

Кожен урок складається з: кінодіалогу, лексико-граматичного матеріалу, перекладного словника, аудіо-глухачного словника, вправ різного типу з автоматизованою перевіркою. Діалог з кінофрагмента (рис. 2) складає ядро одного уроку, і відповідно текст кінодіалогу визначає його тему, коло проблем для обговорення, вводить необхідну лексичну базу, стимулює аудіодіяльність, вивчення граматичних структур і культурологічних феноменів. Текст, який видно на екрані (рис. 2), служить основою для формування орфографічної, граматичної, пунктуаційної компетенції.

До курсу ввійшли україномовні фільми з Інтернету, які відбирались як оптимальні з таких позицій: зміст епізодів мають складати типові комунікативні ситуації, що дозволяють «монтувати» мовленнєві зразки літературної мови, необхідні для осмислення і засвоєння; у текстах не повинні траплятися діалектизми, історизми, архаїзми, які потребують додаткового пояснення.

Теоретичний матеріал до кожного уроку містить інформацію з фонетики та орфоєпії, морфології, синтаксису і лексики у формі таблиць, схем, що необхідно для збагачення мовних знань.

ММНМК має тренувальний, або контрольний блок, що містить систему вправ, основу на прийомах семантичної стратегії. Перший пов'язаний із запам'ятовуванням лексичного матеріалу. До нього належать вправи на перекодування, добудову, серіацію, повторення, групування.

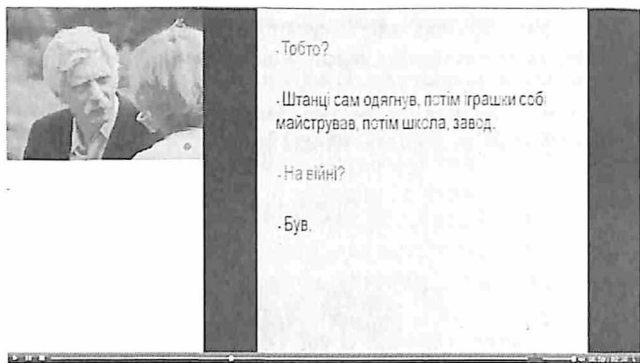

Рис.2. Кінофрагмент фільму «Дім мого батька» з синхронною демонстрацією тексту діалогу і можливістю керування за допомогою плеєра (виготовлено в Camtasia Studio)

Другий забезпечує засвоєння самих лексичних одиниць, відпрацювання практичних дій з ними і їх комбінацію. До них належать вправи на аналіз багатозначності, вивчення лексичної сумісності, аналіз синонімів, побудову дериваційних полів слів. Контроль діяльності студента здійснює сама система, яка дає повну інформацію викладачеві для аналізу самостійної роботи слухача.

Головною технологічною особливістю розробленого навчального засобу є те, що він повністю мережевий, тобто виготовлений за допомогою програмних інструментів, адаптованих до Інтернету, і може використовуватись як в Інтранеті (локальній мережі комп'ютерного класу), так і в Інтернеті (www.ii.npu.edu.ua).

З метою вироблення точної артикуляції звуків та звукосполучень української мови, правильної вимови й наголошування слів для самостійного тренінгу (без участі викладача) слухачів-іноземців був підготовлений банк відеодіалогів у програмній оболонці Producer MS. Кожен відеодіалог має дві фіксації співрозмовників, що сприяє розвитку фонематичного слуху. Тематика діалогів відповідає чинній програмі. Синхронне відтворення тексту діалогу на екрані завдяки об'єднанню слухо-мовленнєво-рухових образів внутрішнього мовлення й графічних образів лексичних одиниць в акті сприймання забезпечує комплексне засвоєння мовних знань. Створені таким чином стійкі асоціації сприяють більш ефективному запам'ятовуванню та відтворенню матеріалу.

Третій розділ **«Науково-методична система формування лексичної компетентності іноземних слухачів підготовчих відділень з використанням мультимедійного навчально-методичного комплексу «Українська мова для іноземців»** присвячений методичному аспекту проблеми формування лексичної компетентності іноземних слухачів навчально-підготовчого відділення на різних етапах навчального процесу: *пропедевтичному, під час аудиторного навчання, самонавчання, на етапі атестації знань.*

З пропедевтичною метою використовувалися такі елементи ММНМК, як тлумачний аудіословник і перекладний словник (українсько-російсько-англійсько-китайський), а також система тренувальних вправ. Аудиторне навчання проводилось із використанням елементів кількох технологій: традиційних (пояснювально-ілюстративне навчання) та нових (робота у цифровій мовній лабораторії, робота з інтерактивною дошкою). Методи навчання видозмінюються з трансляційних (передавальних) на діалогові, які ґрунтуються на взаєморозумінні і взаємодії, або як їх називають інтерактивні.

Засобами усного мовлення має здійснюватися найважливіший етап первинного відпрацювання лексики: ознайомлення іноземців з новими словами (презентація й семантизація) та їхнє первинне закріплення. Традиційна стратегія припускає дві основні стадії роботи: семантизація лексичних одиниць й автоматизація лексичних навичок. Для відпрацювання лексичних компетенцій створено систему вправ, що складається з таких блоків: установчо-мотиваційні вправи, змістовно-пошукові, системно-узагальнювальні, контрольньо-сміслові, контрольньо-рефлексивні.

Описано організацію навчання української мови в комп'ютерному класі з використанням мережових технологій. Наведені сценарії проведення мережових уроків, де використовуються комп'ютерно-орієнтовані методи навчання: індивідуальне виконання вправ аудіовізуального курсу ММНМК з on-line-перевіркою викладачем; аудіювання з автоматизованою перевіркою тестів; робота в групах із аудіозаписом на електронному носії, а також комбіновані схеми виконання аудиторних завдань із застосуванням інтерактивної дошки. Розроблено контент мережової системи атестації знань слухачів на базі тестувального модуля програмного продукту HiClaas. Доведено, що педагогічні можливості викладача української мови у мережовій мовній лабораторії більші: за допомогою електронних засобів навчання викладач може повніше реалізувати принципи дидактики - науковість, наочність, доступність, індивідуалізація та диференціація, самостійність і свідоме засвоєння мовної системи.

Описано методику застосування ММНМК в процесі самонавчання слухачів через Інтернет. Інтернет-технології на етапі самонавчання розв'язують ряд педагогічних завдань, без яких навчальний процес не можна вважати повноцінним: автоматизована об'єктивна (без втручання викладача) атестація набутих знань і вмінь; проведення у зручний для слухача час тренувальних і контрольних навчальних заходів; позааудиторне спілкування завдяки комунікаційним сервісам як з викладачем, так і в групі; багаторазове прослуховування нових слів та аудіювання підготовлених текстів; повна фіксація і відтворення вдома аудиторного заняття; автоматизована система моніторингу активності роботи слухачів над курсом і успішності оволодіння ним.

У розробку такого важливого елемента методичної системи, як *атестація знань* слухачів, покладено принцип об'єктивності і багатокритерійності форм контролю. Формою контролю, що відповідає вищезазначеним принципам, обране комп'ютерне тестування. Описано модель системи комп'ютерного контролю, яка включає підсистеми для проведення тестування, створення і редагування тестів,

для статистики і банк тестів. Проаналізовано питання надійності і валідності результатів, отриманих шляхом комп'ютерного тестування.

У четвертому розділі «**Організація та проведення експериментально-дослідного навчання за пропонованою методичною системою**» описано педагогічний експеримент, який підтвердив гіпотезу дослідження.

Для оцінки рівня лексичної компетентності іноземних слухачів підготовчих відділень визначено параметри: наявність в активному словнику слухача не менше 2500 лексичних елементів (*однослівних форм, стійких мовних зворотів, усталених виразів*) із чотирьох сфер вживання лексики – освітньої, побутової, ділової і суспільної; розуміння лексичного значення зазначених вище лексем (в *тому числі антонімів, синонімів, омонімів*); наявність в активному словнику слухача мінімальної кількості, що визначена чинною програмою, службових слів (*прийменників, сполучників, часток*); правильне вживання слів; вміння розширювати словниковий запас на основі мовної здогадки.

Ефективність пропонованої методичної системи перевірялась в експерименті, в якому брали участь дві групи (по 55 осіб) слухачів навчально-підготовчих відділень для іноземців: У контрольній групі навчання здійснювалось без інтернет-адаптованих компонентів ММНМК «Українська мова для іноземців», в експериментальній групі навчальний процес відбувався із застосуванням цілісного ММНМК. Вихідні позиції обох груп вважались однаковими, через те що початковий рівень володіння українською мовою в усіх слухачів був нульовим.

Фіксувався час перебування слухачів в україномовному навчальному середовищі, кількість комунікацій між ними з навчальних питань, рівень опанування лексикою на поточних зрізах знань і на підсумковому іспиті.

Для оцінки ступеня достовірності результатів у двох групах застосовувався *метод Крамера-Уелча*. Підраховані за формулою (1) вибіркова дисперсія

$$D_X = \frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (X_i - \bar{X})^2 \quad (\text{формула 1})$$

і середні найбільш імовірні значення балів, отримані з діаграм числа попадань випадкових значень від інтервалів їх зміни для кожної групи (рис.3) давали можливість визначити емпіричний коефіцієнт Крамера-Уелча (формула 2)

$$T_{em} = \frac{\sqrt{M \times N} |\bar{X} - \bar{Y}|}{\sqrt{M \times D_M + N \times D_N}} \quad (\text{формула 2})$$

Порівняння визначених коефіцієнтів Крамера-Уелча з його критичним значенням засвідчило, що всі результати експерименту в двох групах можна приймати як достовірні.

Підсумкова перевірка опанування іноземними слухачами мінімального рівня лексичної компетентності здійснювалась у формі комплексного іспиту, який проходив у кілька етапів.

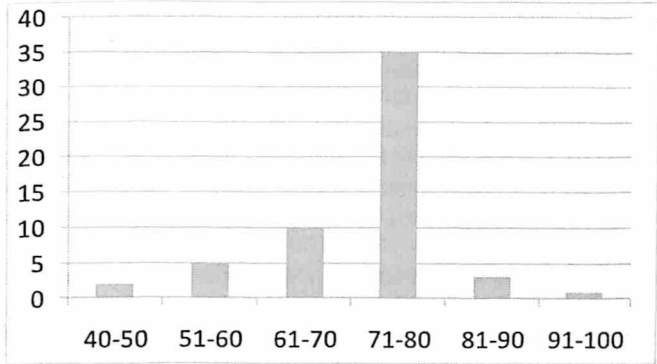

Рис. 3. Залежність кількості попадань (вертикальна вісь) від інтервалу балів (горизонтальна вісь), отриманих групою під час зрізу знань

На *першому* етапі всім слухачам пропонувався комп'ютерний тест. Завдання тесту добирались автоматично з чотирьох «банків», яким відповідають сфери вживання лексики: *освітня, побутова, ділова і суспільна*. У кожному «банку» міститься чотири типи завдань: а) на розуміння лексичного значення слів, в тому числі антонімів, синонімів, омонімів; б) на правильність вживання слів, в тому числі вказівних займенників, особових займенників, питальних слів, прийменників, сполучників, часток, допоміжних дієслів; в) на знання словоформ; г) на вміння розширювати словниковий запас на основі мовної здогадки. На рис. 4 наведені результати відхилення середнього бала у групі від максимально можливого бала, який відповідає зазначеному вище мінімальному рівню компетентності української мови в іноземців навчально-підготовчого відділення.

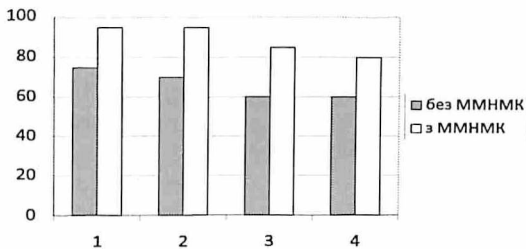

Рис.4. Результати першого етапу комплексної перевірки лексичної компетентності в двох групах слухачів

На рисунку 4 сфери вживання лексики: 1 - побутова, 2 - освітня, 3 – суспільна, 4 - ділова.

Встановлено, що застосування ММНМК «Українська мова для іноземців» приводить до значного зростання середньої успішності по всіх розділах лексики. Спостерігається помітне зростання показників компетентності української мови у побутовій сфері, яка найповніше відображена у фільмах, взятих за основу аудіовізуального курсу, і в навчальній сфері завдяки активному спілкуванню між учасниками навчального процесу, яке забезпечується можливостями електронних програмних продуктів.

Другий етап комплексного іспиту передбачав перевірку аудіативних навичок. Підготовлені викладачем тексти із озвученням учасники експерименту слухали в мережевій мовній лабораторії і після цього виконували тест. Вище значення середнього бала оволодіння таким видом мовленнєвої діяльності як аудіювання у слухачів експериментальної групи пояснюється тим, що вони прослухали під час навчання в мережевій мовній аудиторії велику кількість аудіоматеріалів в електронному курсі і мали можливість користуватися аудіозаписами уроків для самопідготовки.

Мета *третього* етапу комплексного іспиту – визначити рівень лексичної компетентності у писемному мовленні слухачів. Для цього проводився словниковий диктант з автоматизованою перевіркою тестових завдань закритого типу. Виявлено, що вплив ММНМК на письмові вміння слухачів, порівняно з іншими видами мовленнєвої діяльності, є позитивний.

Четвертою складовою комплексної перевірки рівня лексичної компетентності було монологічне висловлювання слухача на задану тему, яке записувалося в цифровій мовній лабораторії і передавалося викладачеві по мережі Інтернет. Невелика різниця у результатах обох груп слухачів пояснюється тим, що говоріння - той вид мовленнєвої діяльності, який був і залишається традиційною частиною аудиторної роботи разом з викладачем, де найважливішим моментом є індивідуальна корекція мовлення слухача.

Для проведення *п'ятого* етапу комплексної перевірки на знання професійної лексики в мінімальних одиницях зв'язного мовлення були підготовлені індивідуальні тести, які відповідали спеціальностям ВНЗ України, обраним слухачами. Низький рівень знань професійної лексики у слухачів контрольної групи з дисциплін природничо-математичного і технічного напрямку пояснюється відсутністю паперових підручників з фахової підготовки. Слухачам експериментальної групи були запропоновані тематичні інтернет-ресурси у вигляді додатків до електронного курсу.

Виявлено, що введення в навчальний процес аудіовізуального електронного курсу з доступом в Інтернеті привело до щомісячного зростання часу перебування слухачів в українськомовному навчальному середовищі в середньому на 40 годин що свідчить про підвищення мотивації іноземних слухачів до вивчення української мови.

Отже, комплексне оцінювання показало, що експериментальна група, у навчанні якої застосовувався ММНМК «Українська мова для іноземців».

продемонструвала більш високий загальний рівень лексичної компетентності української мови порівняно з контрольною.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми: *формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень засобами інформаційно-комунікаційних технологій*.

Всебічний аналіз основних понять, на яких будується дисертаційне дослідження, показав, що формування *лексичної компетентності* української мови іноземного слухача здійснюється під час різних видів *мовленнєвої діяльності* на основі *мовних і мовленнєвих компетенцій* (знань, умінь, навичок). Відповідно до цього в літературному огляді розглянуто психолінгвістичні основи мовленнєвих компетенцій і значення всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо) для формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів.

Теоретико-методологічною основою формування лексичної компетентності, як одного із складників мовленнєвої компетентності, обрано положення про системний підхід до розуміння мовної особистості, що включає мовленнєву природу свідомості людини. Так, мовленнєва компетенція пов'язана з формуванням механізмів продукування іншомовних висловлень, з оволодінням закономірностями функціонування мовних форм в тих чи інших ситуаціях спілкування у різних видах мовленнєвої діяльності. Теоретичне вивчення видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо) показало, що в процесі виконання всіх чотирьох видів діяльності формуються міцні мовленнєві навички, що характеризують такий рівень володіння мовою, який можна визначити як оптимальний.

Одним із висновків психолого-фізіологічного аналізу особливостей формування механізмів засвоєння іноземцями лексем є такий, що формування підсвідомих процесів сприйняття іншої мови вимагає перебування іноземця в українськомовному середовищі тривалий час, що забезпечити традиційною класно-урочною системою організації навчального процесу неможливо. У процесі дослідження з'ясовано, що інтенсифікація навчального процесу, особистісно орієнтованого, побудованого на діялісно-комунікативному підході, є своєрідним психотерапевтичним засобом досягнення швидкого розвитку мовленнєвих компетенцій. Доведено, що одним із ефективних шляхів формування лексичної компетентності є застосування інтерактивних електронних засобів навчання на аудиторних заняттях і в процесі самопідготовки в позаурочний час.

Аналіз наукової літератури з психолінгвістики і педагогіки показав, що результативність навчання будь-якої іноземної мови залежить як від багатьох внутрішніх, так і зовнішніх чинників. До внутрішніх належить інтерферентний вплив рідної мови слухача. Одним із шляхів подолання цього явища є підвищення рівня сприймання інформації іноземною мовою, що, як показують медико-психологічні дослідження, може бути забезпечене при поєднанні зорового і

слухового каналу представлення інформації, тобто за умови використання мультимедіа.

Головний зовнішній чинник, який стримує процес опанування слухачами української мови в наших умовах, - це відсутність реальних умов, які значно збільшували б час активного спілкування українською мовою. Цю проблему можна вирішити шляхом перенесення навчального процесу в Інтернет-інформаційне середовище з безмежними можливостями доступу і комунікацій.

Доведено, що вивчення іноземцями української мови буде вмотивованим, якщо віртуальне навчальне середовище створене на основі навчально-методичного інтернет-адаптованого забезпечення, виготовленого програмними продуктами, які вільно розповсюджені в Інтернеті.

Аналіз змістового наповнення наявних україномовних навчальних ресурсів Інтернету свідчить, що вони, в основному, безадресні. Тобто на їх основі не можна побудувати цільного навчального процесу іноземних слухачів підготовчих відділень з початкового рівня. З метою розв'язання порушених проблем був створений і апробований мережевий мультимедійний навчально-методичний комплекс (ММНМК) «Українська мова для іноземців», до складу якого входять: навчальний посібник «Українська мова як іноземна (початковий курс)», банк презентацій лексико-граматичних матеріалів для показу на інтерактивній дошці, аудіовізуальний електронний навчальний курс в оболонці Moodle, інтерактивні діалоги в Producer MS, методичні рекомендації до використання ММНМК. Кожен з елементів ММНМК виконував і власне навчальне завдання, і застосовувався на різних етапах навчання: пропедевтичному, в аудиторному навчанні, під час самопідготовки, в позааудиторному спілкуванні українською мовою.

Відмінною особливістю ММНМК є те, що в роботі з ним можна поєднувати традиційні методи навчання (робота з підручником, виконання вправ, спостереження над мовою, підготовка усних монологічних висловлювань тощо) з комп'ютерно-орієнтованими, адаптованими до Інтернету та Інтранету (робота в цифровій мовній лабораторії: проведення комп'ютерного тестування, електронний диктант, виконання вправ на інтерактивній дошці і т.ін.).

Показано, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій порівняно з традиційними забезпечує нові можливості для вивчення української мови як іноземної:

- створення умов для самонавчання;
- більш глибока індивідуалізація навчання і забезпечення умов для її варіативності;
- інтенсифікація навчального процесу;
- високий ступінь автентичності дидактичного матеріалу;
- створення віртуального мовного середовища як інструменту пізнання культури народу - носія української мови;
- забезпечення широкого спектра видів наочності (відео, анімація, аудіо, малювання тощо);
- високий ступінь інтерактивності навчання;

- можливість автоматизованого контролю знань, обліку результатів навчального процесу, більш об'єктивне оцінювання знань і вмінь;

- підвищення ролі позааудиторного спікування в оволодінні мовою, що приводить до значного підвищення мотивації навчання.

Встановлено, що застосування комп'ютерних технологій у навчанні лексичні має ряд переваг над традиційними методиками:

- створення умов для самостійної індивідуальної роботи слухачів в отриманні знань про лексичні елементи в мережі Інтернет дозволяє присвятити більше часу на аудиторних заняттях розвитку лексичних умінь;

- система аудіо-візуальних вправ сприяє міцному запам'ятовуванню лексичних одиниць і дозволяє створити основу для розвитку мовленнєвих умінь;

- повноцінний інформаційний блок ММНМК (тлумачний і перекладний словники, аудіо, теоретичний матеріал з лексикології) сприяє створенню образу слова, що відображається на вмінні правильно поєднувати іншомовну лексику;

- контрольний блок ММНМК з великою базою завдань, в тому числі з автоматизованою системою перевірки, дозволяє слухачам самостійно оцінити свої знання, а викладачеві – оперативно отримувати інформацію про результати тестування;

- забезпечує взаємодію і зворотний зв'язок, моделювання в реальному часі, подачу матеріалу в зручній для розуміння та опрацювання формі, очікуваний результат.

Створено модель методичної системи формування лексичної компетентності української мови слухачів-іноземців підготовчого відділення на основі контенту ММНМК «Українська мова для іноземців», яка дає можливість викладачеві реалізувати в навчальному процесі всі основні принципи дидактики викладання української мови як іноземної.

Складовою методичної системи є розроблена підсистема інтерактивних вправ. Це вправи на семантизацію лексичних одиниць за допомогою синонімів/антонімів, відомих способів словотвору), мовної здогадки через контекст. Типологія завдань для розвитку комунікативних умінь подана двома пластами: на формування лексичних навичок у навчально-побутовій діяльності та на формування професійно зумовлених навичок, що пов'язані з обраною спеціальністю ВНЗ, куди планує вступати слухач навчально-підготовчого відділення.

Запропоновано методику навчання, основу на ММНМК «Українська мова для іноземців», у комп'ютерному класі, оснащеному програмною оболонкою для керування комп'ютерним класом HiClass. Розроблено сценарії занять з української мови як іноземної в мережевому навчанні. Показано, як розроблені сценарії проведення навчальних заходів в мережевому навчанні дозволяють забезпечити індивідуальну траєкторію вивчення української мови в аудиторії, чого не можна досягти традиційними технологіями.

Розроблено електронне навчально-методичне забезпечення організації атестації знань слухачів в мережевому навчанні: електронні диктанти та комп'ютерні тестові завдання. Зазначено, що нові технології перевірки знань

вивільняють аудиторний час викладача для індивідуальної роботи зі слухачем, а атестацію знань дозволяють перенести на позаурочний час.

Описано методику застосування аудіовізуального електронного курсу «Українська мова для іноземців» в програмній оболонці для дистанційного навчання Moodle для організації самопідготовки слухачів. У цій навчальній системі інтерактивність навчального процесу протягом усього періоду навчання забезпечується активним зворотним зв'язком і динамікою спілкування в групі українською мовою завдяки технічним можливостям форуму і чату. Розроблена модель одного з таких протоколів, який дозволяє розв'язувати навчальні завдання курсу. Електронний курс дозволяє реалізувати не тільки контрольну функцію навчального процесу, але й оперативно інформувати викладача про самостійну роботу над курсом кожного слухача.

У розробку такого важливого елемента методичної системи як атестація знань слухачів покладено принцип об'єктивності і багатокритерійності форм контролю. Як форма контролю, що відповідає вищезазначеним принципам, обране комп'ютерне тестування. Описана модель комп'ютерного контролю, яка включає, крім бази контрольних питань, підсистеми для створення і редагування тестів, статистики, керування. Проаналізовані питання надійності і валідності результатів комп'ютерного тестування.

Результати педагогічного експерименту підтвердили справедливість сформованої раніше гіпотези про педагогічну доцільність та високу ефективність розробленої методичної системи на основі ММНМК «Українська мова для іноземців» у формуванні лексичної компетентності української мови слухачів навчально-підготовчих відділень. Так, використання у навчальному процесі навчального середовища, розміщеного в Інтернеті, привело до зростання мотивації іноземних слухачів до вивчення української мови. Комплексне оцінювання рівня визначених параметрів лексичної компетентності у різних видах мовленнєвої діяльності засвідчило його зростання в експериментальній групі слухачів (з мережевим використанням ММНМ «Українська мова для іноземців») порівняно з групою, де викладання здійснювалося традиційними засобами навчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Посібники

1. Кудіна Т.М. Українська мова як іноземна (початковий курс) / Кудіна Т.М. - К.: Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. - 334 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Кудіна Т.М. Мережний навчально-методичний комплекс вивчення української мови як іноземної / Мацько Л.І., Кудіна Т.М. // Інформаційні технології і засоби навчання. - Том 22, № 2 (2011). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www/journal.iitta.gov.ua> - заголовок з екрана.

3. Кудіна Т.М. Якість надання освітніх послуг в дистанційному навчанні. – Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 28:

збірник наукових праць за ред. В.П.Сергієнка / [Кудін А.П., Кудіна Т.М., Мацько Л.І. та ін.]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. – С. 121-128.

4. Кудіна Т.М. Мережний мультимедійний навчально-методичний комплекс «Українська мова для іноземців»: результати апробації / Мацько Л.І., Кудін А.П., Кудіна Т.М. - Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. Т. 3. – С.54-60.

5. Кудіна Т.М. Інтерактивні діалоги з української мови для іноземців в PRODUCER MS / Зінюк В.В., Кудіна Т.М., Кудін А.П. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2012. №15 (250) ч. 2. - С. 101-106.

6. Кудіна Т.М. Мережні технології навчання мов / Кудін А.П., Кудіна Т.М., Зінюк В.В. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012, № 3 (29) - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www/journal.iitta.gov/ua> - заголовок з екрана.

Статті у збірниках наукових праць, матеріалів конференцій

7.Кудина Т.Н. Информационно-образовательная среда гуманитарного университета и инновационные технологии обучения языка / Кудин А.П., Кудина Т.Н., Жабеев Г.В. // В кн. XX Международная конференция-выставка: Сборник трудов. - М.: МИФИ. - 2010. Ч.II – С.40-41.

8. Кудина Т.Н. Инновационный образовательный проект НПУ им. М.П.Драгоманова: виртуальная среда обучения украинскому языку / Кудина Т.Н. // Стратегия инновационного развития регионов: Сборник научных статей в 2 частях. Ч. 1/ Республика Беларусь, ГрГУ им. Я.Купальи; редкол.: Ли Чон Ку, Н.В.Марковская (отв. ред.) [и др.].- Гродно: ГрГУ, 2010. – С.169-175.

9. Кудіна Т.М. Інформаційно-освітнє середовище НПУ імені М.Драгоманова: віртуальне середовище вивчення гуманітарних дисциплін / Кудіна Т.М. // Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі: Матеріали 2-ї науково-практичної конференції. м. Львів, 23-25 листопада 2010 року / відп. за випуск Л.Д.Озіровський – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 29-34.

10. Кудіна Тамара. Інноваційні технології викладання української мови як іноземної на підготовчому відділенні університету / Мацько Любов, Кудіна Тамара // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: збірник наукових праць. – Львів, 2011.- Вип. 6. – С.229-238.

11. Кудіна Т.М. Інноваційні технології викладання української мови як іноземної в мережному класі / Мацько Л.І., Кудіна Т.М., Кудін А.П., Зінюк В.В. // Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – К.: Вища освіта України №3(додаток 1). - 2011 р. – Т.1.- С.51-57.

12. Кудина Т.Н. Интернет-адаптированный учебный комплекс для изучения украинского языка как иностранного / Кудин А.П., Кудина Т.Н., Мацько Л.И. // Материалы X Международной научно-практической конференции «Язык, культура, менталитет: проблемы изучения в иностранной аудитории/ - Россия, Санкт-Петербург: изд. РГПУ имени А.И.Герцена, 2011. – С.335-339.

13. Кудина Т.Н. Информационно-образовательная среда обучения украинскому языку как иностранному в национальном педагогическом университете имени М.Драгоманова / Кудина Т.Н. // ТехноОбраз-2011. Роль и

место образовательной среды в непрерывном развитии и саморазвитии личности обучающихся: материалы VIII международной научно-практической конференции (Республика Беларусь, г.Гродно, 17-18 марта 2011г.). Ч.1/– ГрГУ им. Я.Купалы; редкол.: В.П.Тарантей (гл. ред.), Р.И.Таран (зам. гл. ред.) [и др.]. – Гродно: ГрГУ, 2011. – С.90-94.

14. Кудіна Т.М. Інтерактивні діалоги з української мови для іноземців в PRODUCER MS / Кудіна Т.М. // Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луганськ, 31 травня – 1 червня 2012 р.) – Луганськ: Phoenix, 2012, С. 154-155.

АНОТАЦІЇ

Кудіна Т.М. Формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова МОНМС України, Київ, 2013.

Дисертація присвячена дослідженню методики викладання української мови як іноземної. Розглянуто теоретико-методологічні засади формування лексичної компетентності української мови в іноземних слухачів підготовчих відділень. Подано психолого-педагогічне обґрунтування необхідності розробки мультимедійного методичного комплексу для навчання української мови іноземних слухачів. Розроблено та апробовано мережевий мультимедійний навчально-методичний комплекс «Українська мова для іноземців», до складу якого входять посібник, банк презентацій лексико-граматичного матеріалу для інтерактивної дошки, аудіовізуальний електронний навчальний курс, інтерактивні відеодіалоги. Описано методичну систему формування лексичної компетентності слухачів-іноземців із застосуванням комплексу на різних етапах навчального процесу: пропедевтичному, в аудиторному навчанні, у самонавчанні, в позааудиторному спілкуванні та на етапі атестації знань. Результати педагогічного експерименту підтвердили справедливість сформованої раніше гіпотези про педагогічну доцільність та високу ефективність розробленої методичної системи на основі розробленого комплексу у формуванні лексичної компетентності української мови іноземних слухачів навчально-підготовчих відділень.

Ключові слова: методика навчання української мови як іноземної, лексична компетентність, семантизація, мультимедіа, мережевий комплекс, електронне навчання.

Кудина Т.Н. Формирование лексической компетентности украинского языка в иностранных слушателей подготовительных отделений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика обучения (украинский язык). Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова МОНМС, г. Киев, 2013.

Диссертация посвящена исследованию методики преподавания украинского языка как иностранного. Рассмотрены теоретико-методологические основы формирования лексической компетентности украинского языка в иностранных слушателей подготовительных отделений. Представлено психолого-педагогическое обоснование необходимости разработки мультимедийного учебно-методического комплекса для обучения украинскому языку иностранных слушателей подготовительных отделений. Разработан и апробирован сетевой мультимедийный учебно-методический комплекс «Украинский язык для иностранцев», который состоит из учебного пособия, банка презентаций для интерактивной доски, аудиовизуального электронного учебного курса, интерактивных видеодialogов.

Электронный курс состоит из двух блоков: информационного и контролирующего. До информационного блока входят словари, аудио- и видеопрезентации, обобщающие грамматический материал таблицы. Контролирующий блок – это конструктор тестов и тестирующий модуль. Контроль учебной деятельности учащихся осуществляет не только сама программа, но и преподаватель имеет возможность наблюдать за самостоятельной работой студентов. Имея доступ к информации, он может назначить дополнительное тестирование.

В диссертации предложена методическая система формирования лексической компетентности иностранных слушателей с использованием комплекса на разных этапах учебного процесса: пропедевтическом, при аудиторном обучении, самообучении, во внеаудиторном общении и на этапе аттестации знаний. Применение сетевого мультимедийного комплекса открывает более широкие возможности для обучения украинскому языку: создание виртуальной учебной среды для самообучения; индивидуализация и интенсификация учебного процесса; высокая степень интерактивности в обучении, автоматизированный контроль качества знаний.

Результаты педагогического эксперимента, позволившего проверить реализацию предложенной концептуальной модели в практике учебных заведений, подтвердили справедливость сформулированной гипотезы о педагогической целесообразности и высокой эффективности разработанной методической системы на базе разработанного комплекса в формировании лексической компетентности украинского языка в иностранных слушателей подготовительных отделений.

Ключевые слова: методика преподавания украинского языка как иностранного, лексическая компетентность, семантизация, мультимедиа, сетевой комплекс, электронное обучение.

Kudina T.M. Forming of Ukrainian language's lexical competence for foreign students of Preparatory Departments. – Manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences, Specialty 13.00.02 – Theory and Methods (Ukrainian language). – National Pedagogical Dragomanov University, MESYS of Ukraine, Kyiv, 2013.

The thesis is concerned of Methods of study Ukrainian language as foreign. The theoretical and methodological bases of lexical competence of the Ukrainian language for foreigners analysed. Psychological and pedagogical foundation for developing multimedia methodological complex for training Ukrainian language for foreign students of Preparatory departments presented. Networked multimedia educational and methodical complex "Ukrainian language for foreigners" developed and tested. It includes the textbook, bank of presentations for interactive whiteboard or audio-visual e-learning, interactive video-dialogues. Author described the methodical system of forming lexical competence of foreign students by using this complex at the different stages of the learning: propaedeutic, at the classroom, self-learning, out-of-school's communication and in process of assessment. Results of educational experiment confirmed validity of hypothesis - methodical system based on complex possesses pedagogical expediency and high efficiency for forming of Ukrainian language's lexical competence for foreign students of Preparatory departments.

Keywords: Methodics of study Ukrainian language as foreign, lexical competence, semantization, multimedia, network complex, e-learning.

НБ НПУ

100129401

Підписано до друку 05.04.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 136
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імні М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

